

LOVRO ŠTURM (UR.): Gorenjske družine v 18. stoletju.

Društvo Mohorjeva družba, Inštitut Karantanija in Slovenska matica, Ljubljana 2016, 743 str.

Obsežna znanstvena monografija *Gorenjske družine v 18. stoletju* je izjemna knjiga zgodovinskega pomena – so bile prve besede na predstavitvenem srečanju v prostorih Mohorjeve založbe v Ljubljani. Knjigo so skupaj izdale Celjska Mohorjeva družba, Slovenska matica in Inštitut Karantanija s pomočjo sponzorjev in donatorjev, med katerimi je celo fundacija ameriških Slovencev Bojana in Vide Ribnikar iz Kalifornije. Le s pomočjo (tudi drugih) sponzorjev je bilo mogoče natisniti tako razkošno knjigo, ki obsega kar 743 strani velikega formata.

Leta 1754 je cesarica Marija Tereziya v celotnem avstrijskem cesarstvu zahtevala popis prebivalstva. Tako so nastali prvi dovolj natančni popisi vsega prebivalstva s podatki o župniji, gospodstvu in krajevnem imenu gospodstva, kar je od popisovalcev zahtevalo mnogo znanja in natančnosti ter ni bilo primerljivo z vpisi v knjige *Status animarum*, ki vseh teh podatkov niso zahtevale. Knjiga vsebuje prepise sistemskih popisov takratnega prebi-

valstva za 24 gorenjskih župnij, ki so spadale pod ljubljansko škofijo (ozemeljsko od Kranjske Gore do Šentvida nad Ljubljano), 50 župnij pa še čaka na nadaljevanje tega zahtevnega dela. T. i. Kapiteljski arhiv v Nadškofijskem arhivu Ljubljana hrani izvirne dokumente 74 rokopisnih zapisov prvega popisa prebivalstva na današnjem slovenskem ozemlju.

S popisom so bili prvič zabeleženi prebivalci, družine in posamezniki, ki so tvorili župnije, ob čemer so bili pridobljeni točni podatki, koliko davkoplačevalcev imata posamezna župnija in gospodstvo na določenem ozemlju ter koliko mlajših nabornikov je v rezervi za kakršne koli vojaške zahteve.

V popisu so zajeti številni podatki, ki točno označujejo socialni status popisanih prebivalcev, pri čemer so nekateri popisovalci, ki so bili večinoma duhovniki in župniki, le v majhnih podrobnostih prilagajali podatke popisovanja. Popisi so bili praviloma opravljani v stari nemščini, nekaj popisov pa je bilo napisanih celo v latinskem jeziku. Popisi so točno označevali socialno strukturo. Tako so popisane družine gruntarjev (ki jih je bilo zelo malo), sledili so veliki kmetje, nato polkmetje, kajžarji, gostači in berači. Vsi so bili predstavljeni kot podložniki cerkvenih in posvetnih gospodstev. Iz vseh podatkov lahko razberemo sestavo družin, njihovo velikost in prisotnost hlapcev, dekel in pastirjev. Socialni sestav je bil dobro označen in pogosto kaže na manjše število kmetov ter precej več kajžarjev in gostačev. Pri določitvi statusa osebe (kmeta) je bila najpomembnejša donosnost kmetije in ne toliko površina zemlje. Osnovno socialno strukturo so v popisu razkrivali tudi podatki o premoženjskih razmerah in dodatni podatki o pomožnih pokli-

cih, kot je na primer kmet, ki je bil za osnovno preživetje družine prisiljen opravljati še dodatno dejavnost, bodisi obrtno ali pa pomoč velikim kmetom. Zanimivo je tudi posebno zapisovanje ženskih priimkov, ki so jih pisali s končnico -ka ali -ca, kar ima danes manjvrednostni prizvok (npr. Tominka, Pegamka, Potočenca). Pogosto so bila imena žensk izpuščena, kar je kazalo na njihov podrejeni položaj. Poklici nekmečkega prebivalstva so bili maloštevilni (čevljar, tkalec, košar, kovač, drvar, gozdar ...), pridobitno skromni, večinoma pa so jih opravljali revni prebivalci vasi, ki so svoje dolgove gospodski vedno vračali le v dnini in delu po zahtevi gospodke.

V delu je zaslediti tudi številne manjše kraje in zaselke, ki so tvorili posamezne župnije. Te so avtorji v dodatkih na koncu knjige skrbno prevedli, prav tako pa tudi številne besede, ki so bile zapisane bodisi v domačem govoru ali pa v drugih danes neznanih oblikah. Tako ta podrobno prevedeni seznam prebivalstva v 18. stoletju podaja prvo res neposredno na prostor vezano podobo slovenskega ozemlja, ki so ga nekoliko pozneje dopolnili najprej vojaški zemljevidi Josephinische Landesaufnahme iz let 1763–1787 in pozneje še katastri. Za razumevanje celovite zgodovine razvoja in oblikovanja kulture bivanja v slovenskem prostoru je to eno od pomembnejših znanj, ki hkrati z neposrednimi zgodovinskimi podatki v veliki meri pojasnjuje tudi posebnosti naših nacionalnih, regionalnih in lokalnih značilnosti, predvsem pa temeljev, iz katerih so se le-te razvile. Raziskave etnoloških pogledov nanje bodo v prihodnosti vsekakor morale nujno upoštevati vsa tako zbrana nova znanja, s čimer bodo omogočena tudi nova spoznanja.

* Majda Fister, dipl. etnologinja in kulturna antropologinja, Na Jami 5, 1000 Ljubljana; majda.fister@t-2.net.